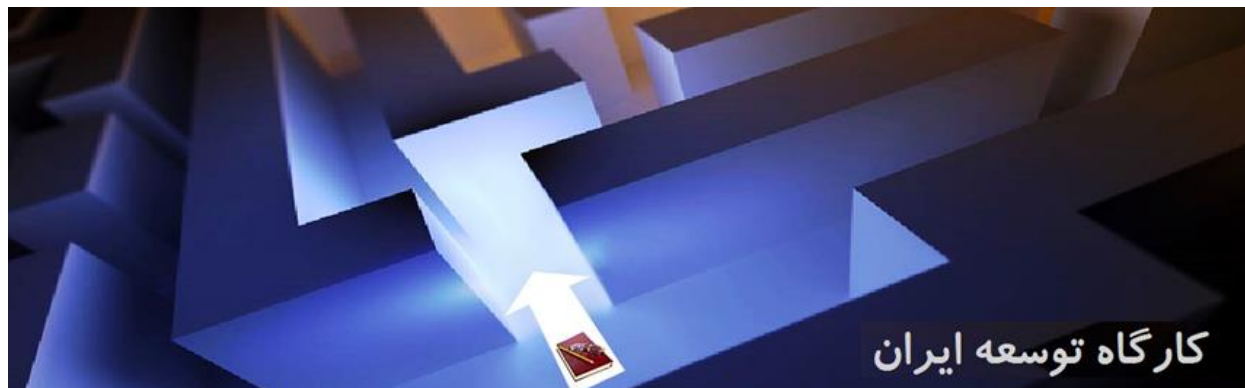


مجموعه ندای دانش، پیام گاوشی شماره ۶

گسترش مشارکت و
توانمندسازی اهالی سفلی
در جهت رونق مجدد تولید



متن پاورپوینت

گزارش نهایی گزارش

نام کارگروه: کارگاه توسعه ایران

مدیر: سعید غلامی نتاج امیری

تاریخ تدوین: ۱۳۹۴/۶/۱۶

تهیه کننده: دکتر امیرحسین زمردیان

**عنوان: گسترش مشارکت و توانمندسازی اهالی سفلی در جهت رونق مجدد تولید
عنوان فرعی: ندای دانش، پیام کاوش – شماره ۶ (از سلسله گزارشات تعامل حوزه‌های عملی و نظری توسعه ایران)**

چکیده:

این گزارش در سرفصل‌های زیر تنظیم شده است.

- (۱) مقدمه
- (۲) توسعه اجتماعات محله‌ای و مساله روستای سفلی کربال
- (۳) اهمیت مساله روستای سفلی
- (۴) هدف طرح
- (۵) نقش شورای اسلامی و گروه همیاران توسعه سفلی
- (۶) مراحل اجرای طرح

متن گزارش:

ندای دانش، پیام کاوش - شماره ۶ گسترش مشارکت و توانمندسازی اهالی سفلی در جهت رونق مجدد تولید

(۱) مقدمه

رویکرد توسعه اجتماعات محله‌ای یکی از رویکردهای متاخر به مساله توسعه است. توسعه اجتماعات محله‌ای یا به بیان صحیح‌تر توسعه اجتماعی یک دانش، نظریه و رویکرد است که در حوزه توسعه خرد قرار می‌گیرد و بر روی جماعت‌های انسانی کوچک قابل استفاده است. راهکار این رویکرد برای جوامع شهری و روستایی شناسایی جماعت‌های ذینفع در درون جامعه بزرگ‌تر و اجرای شیوه‌های توسعه شامل خودآموزی، مشارکت و توانمندسازی بر روی این جماعت‌ها است. توسعه اجتماعات محله‌ای از نظر زمینه توسعه پای در علوم اجتماعی دارد ولی توسعه اقتصادی و سیاسی را به‌عنوان بازخورد بلافصل فرایند توسعه انسانی - اجتماعی در نظر دارد.

بتن (Batten) معتقد است که دانش توسعه اجتماعات محله‌ای در قرن نوزدهم و در مستعمره‌های آفریقایی کشور انگلستان شکل گرفته است و در واقع توسعه اجتماعات محله‌ای در بدو تولد، یک دانش استعماری بوده است. بدین صورت که در این مستعمره‌ها ماموران دولت برای این که اجتماعات بدوی و بومی این کشورها را از لحاظ اقتصادی مولد کنند و از آنها در راستای منافع کشور استعمارگر به‌کارگیرند از رویکردی به نام «یاری تکنیکی» استفاده می‌کردند. در رویکرد یاری تکنیکی، تصمیمات برای توسعه اجتماع از بیرون گرفته می‌شد و نقش اعضای اجتماع تا یک کارگر غیرماهر اجرا کننده دستور کاهش پیدا می‌کرد. البته جالب این است که تقریباً تمامی تلاش‌های اولیه برای توسعه این اجتماعات با استفاده از رویکرد یاری تکنیکی، شکست خورد. رویکرد یاری تکنیکی یکی از چهار رویکرد اصلی است که در توسعه اجتماعی به‌کار گرفته می‌شد. سه رویکرد دیگر به ترتیب تضاد، همکاری و توانمندسازی نامیده می‌شوند.

در رویکرد تضاد، انگیزه اصلی برای به‌تحرك درآوردن اجتماع، ایجاد رقابت بین آنها با سایر گروه‌ها بر سر منابع یا منافع است. از دیگر سو رویکرد همکاری هم بر نوعی مشارکت در سرمایه‌گذاری و تولید تاکید دارد. در این نوع رویکرد طرف خارجی در تولید روستا سرمایه‌گذاری می‌کند و خود نیز در اداره طرح‌ها و بهره‌برداری از منافع آنها شریک است. اما رویکرد نهایی که بر توانمندسازی اعضای اجتماع تاکید دارد، رویکرد مورد وثوق و موفق در عرصه توسعه اجتماعات محلی به شمار می‌رود. در واقع دانشی که امروزه به‌عنوان توسعه اجتماعات محله‌ای می‌شناسیم به شکل کامل مبتنی بر خودآموزی، مشارکت و توانمندسازی اعضای اجتماع است.

(۲) توسعه اجتماعات محله‌ای و مساله روستای سفلی کربال

به نظر می‌رسد استفاده از رویکرد توسعه اجتماعات محله‌ای در روستای سفلی به دلایل زیر می‌تواند کارگشا باشد:

۱- این رویکرد می‌تواند یا تاکید بر افزایش مشارکت در روستا، اجماع لازم را برای حل معضل روستا ایجاد کند.

- ۲- این رویکرد می‌تواند با استفاده از توانایی‌های اهالی روستا در تشخیص مشکل و دستیابی راه‌حل به برنامه‌ای ممکن و مطمئن برای حل مشکل روستا دست پیدا کند.
- ۳- این رویکرد می‌تواند با جلب مشارکت اعضای روستا از نتیجه‌بخش و مثمر ثمر بودن برنامه توسعه‌ای اطمینان حاصل کند.
- ۴- این رویکرد می‌تواند با توانمندسازی اهالی روستا، از پایداری نتایج به‌دست آمده اطمینان حاصل کند.
- ۵- این رویکرد با در نظر گرفتن منافع گوناگون اهالی، از بهره‌بری همه اهالی از منافع برنامه‌ها اطمینان حاصل می‌کند.

۳) اهمیت مسأله روستای سفلی

طرح توسعه روستای سفلی از دو جهت اهمیت بسیار اساسی دارد.

نخست این که خود روستای سفلی به عنوان یک واحد انسانی در معرض مخاطرات جدی بسیار قرار گرفته است. بر مبنای مشاهدات میدانی، از بین رفتن تولید و شیوه‌های تولید سنتی در روستا به دلیل خشکسالی، باعث گسترش فقر، بیکاری و مهاجرت از روستا شده است و ادامه چنین روندی موجودیت سفلی و ساکنین آن را با مخاطره روبرو ساخته است. بدیهی است در چنین شرایطی پیدا کردن راه‌حل برای شیوه‌های جایگزین تولید و بازگشت بهره‌وری و رونق به روستا، بسیار ضروری است.

دوم این که بر مبنای شواهد و تحقیقات گوناگون، خشک‌سالی در حال تبدیل شدن به یک پدیده عمومی و بحرانی در سراسر کشور ایران است. به همین دلیل روستاهای بسیاری در نقاط مختلف کشور یا با بحران کم‌آبی روبرو هستند یا در آینده روبرو خواهند شد. دستیابی به تجربه‌های موفق و پایدار در مواجهه با این بحران، می‌تواند در آینده برای خیلی از این جوامع انسانی راهنما و کارگشا باشد و در مهار تبعات بحران مثمر‌تر واقع شود.

۴) هدف طرح

طرح حاضر قصد آن دارد تا در یک بازه زمانی ۳ ساله از طریق بهبود شیوه مدیریت در روستا از «مدیریت تمرکزگرا» به «مدیریت توانمندساز» امکان مشارکت فعال اهالی در همه مراحل تصمیم‌گیری و اجرا را فراهم کند، و بر مبنای این مشارکت و توانمندسازی منتج از آن، هم‌زمان با آموزش فعال اهالی روستا، شیوه‌های جایگزین تولید را در روستا ترویج و پشتیبانی کند. تصویر و چشم‌انداز در نظر گرفته شده برای سفلی در بازه ۳ ساله، روستایی است با مشارکت همه اهالی در بالاترین سطح ممکن، از طریق شورای اسلامی روستا و گروه همیاران توسعه سفلی، رونق تولید، توانمندی ساکنین و در نتیجه توسعه روستا و رفع مسائل ناشی از توقف تولید شامل بیکاری، مهاجرت و فقر حاصل شده است.

۵) نقش شورای اسلامی و گروه همیاران توسعه سفلی

دانش توسعه اجتماعات محله‌ای بر **گروه‌سازی** و افزایش مشارکت اعضای اجتماع در گروه و در نتیجه توانمندسازی آنها از طریق افزایش اعتماد به نفس، مهارت‌های درگیر شدن در کار جمعی، آموزش دوجانبه، کسب مهارت‌های شغلی و سایر عوامل روانی تاکید دارد و برون‌رفت جوامع محلی از بحران یا بهبود شرایط آنها را از این طریق جستجو می‌کند. موضوع قابل توجه این است که در روستاها و شهرهای ایران فرایند تشکیل گروه حتی پیش از ورود عوامل خارجی به روستا انجام شده است و یک گروه کوچک متشکل از نمایندگان از اجتماع که به شیوه دموکراتیک انتخاب شده‌اند، ساز و کار بروکراتیک دارند، با مسایل روستا آشنا هستند، قدرت اجتماعی دارند و مهم‌تر از همه داراری مسوولیت واقعی اجرایی هستند در اکثریت مطلق روستاها وجود دارند.

بنابراین هوشمندانه به نظر می‌رسد که عاملان توسعه اجتماعی در ایران، برنامه افزایش مشارکت و توانمندسازی خود را با مرکزیت این نهاد به پیش ببرند و از ظرفیت‌های نهاد شورای اسلامی شهر و روستا و اعضای آن به عنوان تسهیل‌گران برنامه توسعه محله‌ای کمال استفاده را ببرند. این موضوع نه تنها باعث خواهد شد که قدرت قانونی و اجرایی شورا به عنوان پشتوانه برنامه‌های توسعه‌ای به کار گرفته شود بلکه از ممانعت‌ها و تنش‌های آتی جلوگیری خواهد کرد. البته واضح است در مواردی که شورا به هر دلیل از ظرفیت‌های لازم برخوردار نباشد یا تمایل به درگیر شدن در برنامه‌های توسعه محله‌ای را نداشته باشد، عاملان می‌توانند رویکرد گروه‌سازی را به شکل مستقل و از آغاز انجام دهند.

در مورد حاضر بر مبنای مشاهدات اولیه و تماس‌های بعدی که با شورای اسلامی روستای سفلی انجام شده‌است، به نظر می‌رسد این شورا از تمایل و پتانسیل بسیار بالایی برای پیشبرد برنامه‌های توسعه در روستا برخوردار می‌باشد. بنابراین عاملان توسعه می‌توانند با استفاده از پتانسیل اعضاء و کلیت نهاد شورا فرایند مشارکت و توانمندسازی را تسهیل کنند. ضمن این که عاملان با در اختیار گذاشتن تکنیک‌های مدیریت توانمندساز با اعضای شورا می‌توانند جایگاه شورا در توانمندسازی اعضاء اجتماع را تا به اندازه‌ای افزایش دهند که این نهاد قانونی-اجتماعی بتواند در مواجهه با بحران‌های آتی به شکل مستقل، مسایل روستا را با جلب مشارکت اهالی حل کند.

موضوع دیگری که در مورد روستای سفلی محقق شده است، شکل‌گیری گروهی به جهت همکاری و حمایت از روند توسعه در این روستا است. این گروه که هم اکنون با نام **همیاران توسعه سفلی** فعالیت می‌کند به عنوان یک نهاد حامی توسعه در روستا می‌تواند در اجرای برنامه‌ها و پی‌گیری اهداف نقش عمده‌ای را ایفا کند. انتظار از گروه همیاران توسعه سفلی این است که با همکاری و هماهنگی با شورای روستا در تصمیم‌سازی‌های مربوط به فعالیت‌های توسعه‌ای نقش عمده‌ای اجرا کند، با استفاده از نفوذ خود در بین اهالی آنان را به مشارکت و حضور در برنامه‌ها ترغیب کند و در اجرای تصمیماتی که به صورت جمعی گرفته شده‌اند پیشگام و همراه شورا باشد.

اجرای برنامه توسعه محله‌ای نیازمند برنامه‌ریزی دقیق و البته منعطف که مشخص‌کننده قدم‌ها و مراحل ضروری است، می‌باشد. بر مبنای دانسته‌های به‌دست آمده از روستای سفلی، مساله اصلی این روستا **تهدید موجودیت** آن به دلیل از بین رفتن تولید در روستا و خشکسالی است. برای حل این موضوع **هفت مرحله** اساسی مورد نظر است.

- ۱- شناسایی و تدقیق مساله اصلی و راه‌حل‌های ممکن
- ۲- تشکیل گروه هماهنگ‌کننده توسعه
- ۳- آموزش گروه در جهت تشویق و افزایش مشارکت فعال اهالی
- ۴- آموزش مفصل و فعال شیوه‌های جایگزین تولید به اهالی با هماهنگی گروه همیاران
- ۵- رفع موانع ذهنی و عملی اجرای شیوه‌های جایگزین تولید
- ۶- اجرای راه‌حل‌ها توسط ساکنین روستا
- ۷- ارزیابی و آسیب‌شناسی برنامه‌های اجرا شده

گام اول شناسایی و تدقیق مساله اصلی و راه‌حل‌های ممکن

گام اول طرح در سفر اعضای کارگاه توسعه ایران اندیشگاه به روستا انجام شده است. در جلسات متعدد و مفصل که با اهالی روستا، اعضای شورا و مسوولین مربوطه برگزار شده است، خشکسالی ناشی از ایجاد سد در بالادست روستا و توقف تولید محصولات کشاورزی و در نتیجه بیکاری به ویژه بیکاری جوانان و مهاجرت از روستا به عنوان مسایل اصلی روستا شناسایی شده‌اند.

گام دوم تشکیل گروه هماهنگ‌کننده توسعه

بعد از انجام سفر نخست، اعضای کارگاه توسعه ایران اندیشگاه در همکاری با شورای روستا موفق به ایجاد گروه همیاران توسعه سفلی شدند. این گروه که هم اکنون در روستا مستقر و فعال است از انگیزه و ظرفیت بالایی برای پی‌گیری تلاش‌ها و برنامه‌ریزی به جهت انجام برنامه‌های توسعه‌ای در روستا دارد.

گام سوم آموزش شورا و گروه همیاران در جهت تشویق و افزایش مشارکت فعال اهالی

به جهت برداشتن گام سوم طرح توسعه سفلی، ضروری است که اعضای شورا و گروه همیاران توسعه سفلی توانایی جلب حداکثری مشارکت اهالی و توانمندسازی آنان را کسب کنند. به همین دلیل آموزش شیوه‌های مدیریت توانمندساز به شورا و همیاران گام سوم برنامه توسعه است که ضروری است در این مرحله به آن پرداخته شود. هدف آن است که بعد از این آموزش به شورا و همیاران، مهارت‌های لازم برای انجام فرایندهای تصمیم‌سازی جمعی در این گروه‌ها شکل بگیرد و در نتیجه مشارکت اهالی در حل مسایل روستا و توانمندسازی حاصل از آن، پیشرفت قابل اهمیتی حاصل کند.

گام چهارم آموزش مفصل و فعال شیوه‌های جایگزین تولید به اهالی، توسط شورا و همیاران

انتظار می‌رود بعد از آموزش و در فاصله بین دو مراجعه کارگاه توسعه ایران اندیشگاه به روستا، شورا و همیاران، فعالیت‌های زیر را به صورت صحیح و کامل به سرانجام برساند:

بررسی کامل چشم‌انداز وضعیت منابع روستا به ویژه آب در کوتاه‌مدت و بلندمدت با استفاده از نظر کارشناسان، دعوت از کارشناسان جهاد کشاورزی و سایر نهادهای مربوطه برای بررسی راه‌حل‌های ممکن و برگزاری جلسات بررسی به صورت عمومی با مشارکت فعال اهالی و همچنین دعوت از افراد با تجربه در زمینه کشت‌های جایگزین و صنایع محلی و برگزاری جلسات عمومی فعال با این افراد.

لازم به تذکر است که برای انجام این مرحله، حضور نمایندگان کارگاه توسعه ایران اندیشگاه در محل ضرورتی ندارد اما فعالیت گروه باید از راه دور مورد نظارت دقیق قرار بگیرد.

گام پنجم رفع موانع ذهنی و عملی اجرای شیوه‌های جایگزین تولید

با توجه به کمبود منابع مالی در روستا و تردید جدی اهالی در استفاده از شیوه‌های جدید تولید، همچنین ریسک‌پذیری پایین اهالی که از شرایط سخت فعلی ناشی شده است، به نظر می‌رسد حتی بعد از آموزش فعال شیوه‌های جایگزین تولید، اهالی در اجرای این شیوه‌ها تردید داشته باشند. در این بین با برگزاری جلسات بارش افکار، با کمک خود اهالی سعی خواهد شد تا با افزایش مشارکت فعال و پیدا کردن راه‌حل‌های خلاقانه و افزایش اعتماد به نفس و همدلی در اعضای روستا، موانع ذهنی و عملی اجرای شیوه‌های جایگزین برطرف شود. این گام نیازمند حضور نمایندگان کارگاه توسعه ایران اندیشگاه در محل روستا است.

گام ششم اجرای راه‌حل‌ها توسط ساکنین روستا

انتظار این است که با توجه به مشارکت اهالی در شناسایی راه‌حل‌ها و آگاهی کسب شده نسبت به آنها و همچنین تلاش به جهت رفع ممانعت‌های عملی و ذهنی مشارکت اعضای روستا در اجرای تصمیماتی که خود گرفته‌اند نیز موثر و قابل توجه باشد. از آنجا که راه‌حل‌ها هنوز شناسایی و قطعی نشده‌اند، شیوه‌های اجرایی آنها نیز قابل دستیابی نیست اما استفاده از امکانات و شیوه‌های زیر تا حدودی قابل گمانه‌زنی است.

۱- تجمیع و تجهیز منابع داخل روستا

۲- استفاده از منابع خارج از روستا

۳- استفاده از منابع و یارانه‌های دولتی

۴- استفاده از منابع نخبگان منطقه که در حال حاضر خارج از روستا هستند

۵- استفاده از طرح‌های بیمه محصولات کشاورزی

۶- استفاده از شیوه‌ها و طرح‌های تعاونی

و تمامی احتمالات و امکانات دیگر

در فرایند اجرای مرحله ششم، طرف نمایندگان کارگاه توسعه ایران اندیشگاه به تناسب نیاز و به تناوب به روستا سفر کرده و با استفاده از شیوه‌های تسهیل‌گری موانع احتمالی را برطرف و به اهالی برای اجرای راه‌حل‌های مصوب کمک خواهد کرد.

گام هفتم پایش برنامه های اجرا شده و ارزیابی آنها

با امید به این که راه‌حل‌های پیدا شده و اجرا شده موفقیت‌آمیز باشند، نمایندگان کارگاه توسعه ایران اندیشگاه به بازبینی عملکرد خود در روستا می‌پردازد تا نقاط ضعف را پیدا کرده و آنها را برطرف و نقاط قوت را تقویت سازند. در این بین، هدف مهم‌تر در فرایند پایش، اطمینان از ادامه روند مشارکت بالا و جمعی و توانمندسازی اهالی روستا است تا در مواجهه با مسایل احتمالی بعدی بدون نیاز به دریافت کمک از خارج بتوانند مسایل را با استفاده از فرایندهای مشابه که دیگر با آنها آشنا هستند و در آن مهارت دارند، با استفاده از مشارکت جمعی حل کنند.

مؤسسه اندیشه و پژوهش طرح هزاره پاسارگاد (اندیشگاه طه) در سال ۱۳۹۳ به منظور ۱- کمک به تحقق اهداف و اجرای اثربخش برنامه‌های توسعه‌ای کشور، ۲- نزدیک‌سازی حوزه‌های نظری و اجرایی توسعه به یکدیگر، ۳- ترسیم و پیاده‌سازی الگوها و نمونه‌های موفق توسعه و تلاش برای ترویج آنها، ۴- جلب مشارکت و همراه‌سازی مردم در پیشبرد برنامه‌های توسعه‌ای و ۵- حمایت و تقویت بازیگران توسعه‌خواه و پیشران توسعه، مبادرت به راه‌اندازی کارگاه توسعه ایران نموده و در این راستا دو منطقه نمونه توسعه‌ای، «شهرامیرکلا» در استان مازندران و «روستای سفلی» در استان فارس را جهت مطالعه موردی و اقدام عملی، انتخاب کرده تا نتایج مطالعات نظری توسعه را در این مناطق به بوته آزمون گذاشته و به منظور بسط دانش توسعه، چالش‌ها و مسائل آنها را استخراج و به حوزه‌های نظری ارجاع دهد.

در صورت تمایل به همکاری با کارگاه توسعه ایران، لطفاً با آدرس پست الکترونیکی زیر مکاتبه و سوابق علمی - اجرایی مرتبط خود را ارسال نمایید:

<http://www.iranvision1404.com/>

kargahe.amaliye.tosee@gmail.com

به امید سربلندی و آبادانی ایران